

Т.А. Васильєва, д-р екон. наук, проф.,

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Основним макроіндикатором, який використовують при оцінці капіталізації банків на макрорівні, є відношення регулятивного банківського капіталу до ВВП, причому мінімальне значення даного співвідношення, яке дозволяє підтримувати дієздатність банківської системи, знаходиться у межах 5-6% до ВВП. Проведений аналіз рівня капіталізації банківської системи України за період 2000-2008 рр. доводить, що за цим критерієм капіталізація банківського сектора перетнула мінімальну нижню позначку: в 2000 р. цей показник складав 3,03 %, в 2001 р. – 3,93%; в 2002 р.– 4,47%; в 2003 р. – 4,97%; в 2004 р. – 5,27%; в 2005 р. – 5,97%; в 2006 р. – 7,56%; в 2007 р. 10,03%; в 2008 р. – 12,96%. Вказаний індикатор почав перевищувати мінімальну межу лише починаючи з 2004 р., що було обумовлено: масовим надходженням в Україну іноземного банківського капіталу з світовими вимогами до рівня капіталізації; активним нарощування капіталів українськими банками, які не мали зовнішніх фінансових ін'єкцій; прогнозуванням кредитної експансії в наступні роки. Таким чином, відбулось збільшення балансового капіталу банків, а у 2006 р. банки нарощували балансовий капітал навіть вищими темпами порівняно з динамікою активів та зобов'язань, забезпечуючи собі у такий спосіб потенціал на перспективу. Для порівняння зазначимо, що в промислово розвинених країнах – членах ЄС відношення регулятивного банківського капіталу до ВВП становить понад 40%. З урахуванням цього, а також існуючого попиту на банківські кредити в Україні, досягнутий на сьогодні рівень зазначеного індикатора слід вважати недостатнім.

Ще одним важливим індикатором стану капіталізації банківської системи є показник адекватності (достатності) капіталу, який нормується та ре-

гулюється НБУ. Відповідно до вимог НБУ, відношення капіталу до зважених на ризики активів не може зростати за межі нормативу адекватності капіталу. Аналізуючи механізм розрахунку зазначеного коефіцієнта, можна виділити декілька напрямків підвищення рівня адекватності капіталу.

По-перше, збільшення капіталу за рахунок залучення субординованого боргу, невиплати дивідендів тощо. При цьому зауважимо, що банку не не вигідно нагромаджувати зайвий капітал, враховуючи те, що вартість власних коштів є вищою порівняно з вартістю залучених ресурсів. Виходячи з цього, розмір капіталу повинен бути оптимальним, виходячи з можливостей банку забезпечити максимізацію прибутку і рівень рентабельності. Збільшення капіталу дає можливість банку сформувати портфель доходних активів, які б забезпечували достатній рівень рентабельності, а нормативні вимоги до достатності капіталу розглядаються банками як своєрідна форма податку. Це стимулює використання різних способів його мінімізації: здійснення банками арбітражних операцій з нормативним капіталом задля зниження вартості акціонерного капіталу, сек'юритизація або створення кредитних субститутів тощо.

По-друге, нарощування активів з нижчим коефіцієнтом ризику, наприклад, іпотечних кредитів. В той же час, слід розуміти, що переміщення активів у групу з нижчим або незначним ризиком означає і зменшення прибутковості для банку, оскільки такі активи, зазвичай, приносять нижчий дохід порівняно з високоризиковими формами активів.

По-третє, зменшення кредитного портфелю. В той же час, слід розуміти, що такий крок теж призведе до зниження прибутковості банку, оскільки знизиться показник процентних та комісійних надходжень.

Використовуючи для аналізу показник адекватності капіталу, необхідно враховувати наступне. Рівень нормативу адекватності у 8%, що рекомендовано Базельським комітетом, встановлюється для країн зі стабільною розвинутою економікою. Для країн же, економічні системи яких перебувають на стадії трансформацій, а умови банківської діяльності пов'язані з значними економічними та ринковими ризиками, рекомендується встановлення більш

високих стандартів адекватності капіталу. Так, у 1998-1999 рр. із 103 країн, які надали звіти до Базельського комітету, лише 7 мали мінімальні коефіцієнти достатності капіталу, 29 країн встановили їх на рівні 10% та вище (у ряді випадків навіть до 15%), причому лише одна з цих країн була з ОЕСР. Для країн з транзитивною економікою фахівцями Світового банку оптимальним рекомендовано вважати рівень адекватності капіталу 15%.

Рівень адекватності капіталу по банківській системі України в 2000 р. складав 15,53%, в 2001 р. – 20,69%; в 2002 р. – 18,01%; в 2003 р. – 15,11%; в 2004 р. – 16,81%; в 2005 р. – 14,95%; в 2006 р. – 14,19%; в 2007 р. – 13,92%; в 2008 - 14,01%. За даними НБУ, серед банків, які мають рівень адекватності на критичному рівні (10-12%), є цілий ряд банків з іноземним капіталом та Ощадбанк України.

Основними причинами зниження рівня адекватності регулятивного капіталу по банківській системі (з 20,69 % у 2004 р. до 14,01% за підсумками 2008 р.) слід вважати наступні:

- диспропорції у нарощуванні капіталу та розширенні кредитної діяльності банків. Так, при досить високих темпах розвитку банківської системи лише за 2006 р. кредитні вкладення банків збільшилися більш ніж на 74 %, тоді як регулятивний капітал – на 56%. Лише в 2008 р. темп зростання регулятивного капіталу банків призупинився та значно випередив темп зростання кредитів;

- агресивна незбалансована поведінка банків в умовах загострення конкуренції на кредитному ринку (особливо в його високодохідних сегментах). Мова йде, перш за все, про економічно невиправдане надшвидке розширення мереж банківських філій та відділень, що було характерно для банків при підготовці до здійснення угод продажу іноземним інвесторам. Крім того, слід зазначити незбалансованість політики управління банківськими ризиками, кредитної політики та заходів щодо формування стандартів кредитування. Це призвело до катастрофічних наслідків. Так, зокрема, у 2004 р. по групі найбільших банків було зафіксовано досягнення критичного розміру

нормативу адекватності капіталу (10,5–11%) при середньому по системі 16,81%. У 2006 р. Укрсоцбанк був змушений запровадити тимчасовий мораторій на видачу кредитів на 1 місяць у зв'язку з кризою адекватності капіталу через кредитну експансію в сегменті споживчих та іпотечних кредитів. У 2007 р. Ощадбанк був змушений розглядати питання про можливість тимчасового мораторію на кредитування через наближення до критичної межі адекватності капіталу;

– неадекватна оцінка особливостей трансформації господарського механізму на початку 1990-х рр., що знайшло прояв у поспішній лібералізації фінансової сфери, у тому числі у сфері державного регулювання банківської діяльності. Так, на перших етапах формування банківської системи України вимоги до розміру капіталу новостворених банків були досить ліберальними, що призвело до появи значної кількості банків з невеликим обсягом капіталу. Зокрема, у 1994 р. 228 діючих банків мали сукупний статутний капітал 88 млн. грн., причому 3-поміж них лише 1 банк мав сплачений статутний капітал понад 10 млн. грн., а у 209 банків сплачений статутний капітал був меншим 1 млн. грн.;

– фіктивне нарощування капіталу банків на початкових етапах розвитку банківської системи як результат дисбалансу між розвитком вітчизняного банківництва та формуванням джерел реального грошового капіталу для накопичення власних коштів банків. Так, «роздування» регулятивного капіталу за рахунок переоцінки основних засобів або купівлі векселів пов'язаних з банком фіктивних компаній, обумовлено, по-перше, тиском нормативних вимог НБУ, по-друге, необхідністю збереження власного бізнесу засновниками та акціонерами багатьох банків, по-третє, переходом від отримання надприбутків в умовах гіперінфляції до зниження рентабельності банківського бізнесу за умов стабілізації економічних процесів і підвищення вимог НБУ по формуванню резервів під активні операції. Аналогічна ситуація має місце і в Росії, де, за оцінками експертів, для отримання реальної величини ка-

пiталу по банкiвськiй системi допускається дисконтування номiнальної величини на 25-30%.

Васильєва, Т.А. Капiталiзацiя банкiвськoї системи України: проблеми та перспективи [Текст] / Т.А. Васильєва // Мiжнародна банкiвська конкуренцiя: теорiя i практика : збiрник тез доповiдей V Мiжнародної науково-практичної конференцiї (27-28 травня 2010 р.) : у 2-х т. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – Т. 1. – С. 37-40.